

โครงการศึกษาผลกระทบและติดตามตรวจสอบผลกระทบ
สิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำ
ในแม่น้ำโขงสายประธาน

รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร

จัดทำโดย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กรกฎาคม 2563

รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการศึกษาผลกระทบและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 โดย สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) นำองค์ความรู้และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาของโครงการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2561 และองค์ความรู้ใหม่จากภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาขยายผล เผยแพร่แลกเปลี่ยน และปรับปรุงเพิ่มเติมร่วมกับประชาชน เครือข่าย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่มีแนวโน้ม ได้รับความเสี่ยง 2) นำร่องกิจกรรมในระดับพื้นที่เพื่อสนับสนุนประชาชนใช้มาตรการลดและบรรเทาผลกระทบ มาตรการในการวางแผนแก้ไขปัญหา รวมทั้งมาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ มีแนวโน้ม ได้รับความเสี่ยง 3) ยกกระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและสร้าง ชีตความสามารถของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่มีแนวโน้ม ได้รับความเสี่ยง ในการจัดการแก้ไขปัญหาจากการ เปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มน้ำโขง

โครงการศึกษาผลกระทบและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการ ไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน ได้ดำเนินงานต่อเนื่องตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 จนถึง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 โดยกรมทรัพยากรน้ำ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 มีการจัดตั้งสำนักงานทรัพยากร น้ำแห่งชาติ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่ดูแลและกำกับนโยบายด้านการบริหารทรัพยากรน้ำ ของประเทศ รวมถึงทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการแม่น้ำโขงแห่งชาติไทย ดังนั้นในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 การศึกษานี้จึงอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

ผลการศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2557 - 2561 ทำให้สามารถรวบรวมข้อมูลและมีการจัดทำฐานข้อมูล ของผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนด้านต่าง ๆ มากขึ้นตามลำดับ ตลอดจนการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาและปรับปรุงแนวทางวิธีการศึกษา ขอบเขตพื้นที่ศึกษา และแสวงหาเครื่องมือต่าง ๆ ที่เหมาะสม มาใช้ในการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน เพื่อเป้าหมายให้ได้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่มีความ ถูกต้องทางวิชาการ และทำให้ข้อมูลเหล่านั้นสามารถบ่งชี้ผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนที่อาจเกิดขึ้น และนำไปสู่การประเมินแนวโน้มความเสี่ยงในพื้นที่ต่าง ๆ ตลอดแม่น้ำโขงสายประธานในอาณาเขตของ ประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจของประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้ได้รับข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ ตลอดจนสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทั้งในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ วิพากษ์ โต้แย้ง หรือเห็นด้วย ตลอดจนกระบวนการศึกษา และเชื่อมโยงข้อมูล ด้านวิชาการและวิทยาศาสตร์ของการศึกษาไปสู่การประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม ความเป็นอยู่ ของประชาชน อีกทั้งสามารถนำข้อมูลจากการศึกษาไว้ใช้ในการแลกเปลี่ยน การแจ้งให้สาธารณะได้รับทราบ

ทั้งภายในประเทศ และกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มน้ำโขง ทั้งนี้ รายละเอียดของกิจกรรมหลักที่จะดำเนินการตามแผนการดำเนินงานของโครงการ ระหว่าง พ.ศ. 2557 - 2571 แบ่งออกเป็น 3 ระยะ รวมระยะเวลา 15 ปี

โครงการนี้ดำเนินงานเพื่อจัดทำฐานข้อมูลของผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนที่ถูกต้องทางวิชาการ เพื่อการประเมินแนวโน้มความเสี่ยงในพื้นที่ ตลอดแม่น้ำโขงสายประธานในอาณาเขตของประเทศไทย โดยให้ความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ทั้งนี้ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ปรับปรุงขอบเขตการศึกษาในปี พ.ศ. 2562 โดยเน้นการเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาที่ผ่านมาให้แก่ภาคประชาชน ควบคู่ไปกับการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน พร้อมทั้งตอบสนองข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องอย่างทันทั่วถึง สร้างขีดความสามารถในการลดและบรรเทาผลกระทบ ส่งเสริมให้เกิดการวางแผนการแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงใน 8 จังหวัดริมแม่น้ำโขง ได้แก่ เชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 15 กิโลเมตร จากริมฝั่งแม่น้ำโขง รวมทั้งสิ้น จำนวน 50 อำเภอ 1,699 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งสิ้น 13,029.91 ตร.กม. ดำเนินการจัดกิจกรรมนำร่องระดับพื้นที่ เรื่องการส่งเสริมและใช้มาตรการลดและบรรเทา หรือมาตรการในการวางแผนแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง ตามความเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ในแต่ละจังหวัด จังหวัดละ 1 โครงการ พร้อมบุคลากรสนับสนุนจากผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชนและชุมชน จังหวัดละ 1 คน รวม 8 คน ซึ่งได้รับการเสนอและคัดเลือกจากเครือข่ายภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีภูมิปัญญาและประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ศึกษา ทำหน้าที่ผู้จัดการกิจกรรมนำร่องของจังหวัด โดยกิจกรรมต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาชนและการสนับสนุนของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานราชการ ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงสูงจากผลการศึกษาในโครงการศึกษาผลกระทบและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธานระหว่างปี พ.ศ. 2557-2561 โดยในการศึกษาปี พ.ศ. 2562 มีการจัดเวทีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในโครงการนี้ทั้งหมด 5 เวที เพื่อจัดทำฐานข้อมูล องค์ความรู้ของชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงจากผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสังคมข้ามพรมแดน โดยประโยชน์ที่ได้รับประกอบด้วย

1) รายงานผลการศึกษาผลกระทบและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน

2) การใช้มาตรการลดและบรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนในพื้นที่เสี่ยง รวมทั้งมาตรการในการวางแผนแก้ไขปัญหาในระดับเครือข่ายและระดับชุมชน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและมาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง

3) เกิดแนวทางในการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน จากโครงการไฟฟ้า

พลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในพื้นที่เป้าหมาย

4) เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนที่มีความรู้ความเข้าใจในการติดตามผลกระทบจากการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน และกลไกการประสานงานระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน

การสรุปผลการศึกษาลดระยะเวลา 6 เดือน เป็นการเน้นการสร้างเครือข่าย คัดเลือกแกนนำจังหวัดละ 1 คน ร่วมเสนอแผนของชุมชนนำร่องของทั้ง 8 จังหวัด และสรุปผลการติดตามผลกระทบด้านสังคมและการวิเคราะห์ความเปราะบาง (Social Impact Monitoring and Vulnerability Assessment : SIMVA) การเสนอแนวทางการสืบค้นข้อมูลสถานการณ์น้ำและการเตือนภัย มีการถอดองค์ความรู้ของพื้นที่นำร่องเพื่อให้ชุมชนที่เหลือนำไปประยุกต์ใช้ โดยการศึกษาในโครงการฯ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ประกอบด้วย

1. การทบทวนรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน

การดำเนินโครงการนี้ต่อเนื่องมาเป็นเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2561 มีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม พบว่าแต่ละช่วงปีการศึกษามีการเพิ่มระดับการเก็บข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาในพื้นที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง (Potential risk area) รวมถึงการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคม เฝ้าระวังหรือมาตรการการแก้ไขปัญหาของชุมชน การพัฒนาสถานการณ์จำลอง และการปรับปรุงฐานข้อมูล ดังนี้

1.1 การทบทวนผลการศึกษาปี พ.ศ. 2557-2558

ในช่วงปี พ.ศ. 2557-2558 เป็นการศึกษาข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ในภาพรวม ได้ฐานข้อมูลเกี่ยวกับลุ่มแม่น้ำโขงของประเทศไทยและข้อมูลสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ได้วางรากฐานการศึกษาเพื่อสร้างระบบตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของแม่น้ำโขง ได้แก่ 1) ด้านอุทกวิทยาและการดักตะกอน ระดับน้ำหลังการสร้างเขื่อนมาวัน มีแนวโน้มลดลงในทุกสถานี 2) การทับถมตะกอนสูงในหลายอำเภอตั้งแต่อำเภอเชียงแสนถึงอำเภอธาตุพนม พื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย คือ จังหวัดบึงกาฬ และหนองคาย 3) คุณภาพน้ำในแม่น้ำโขงมีค่าอยู่ในมาตรฐาน อยู่ในระดับดีมากที่สุดสำหรับการทำชลประทานและการทำนาข้าว ส่วนในฤดูน้ำมากจะมีคุณภาพน้ำต่ำสำหรับสุขภาพไม่เหมาะต่อการอุปโภคบริโภค 4) ด้านเศรษฐกิจและสังคม ประเด็นความกังวลต่อการสร้างเขื่อน ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวริมหาดและดอนในแม่น้ำโขงอาจจะถูกท่วม อาชีพประมงธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงปลา ร้านค้าและบริการท่องเที่ยวอาจได้รับผลกระทบ

1.2 การทบทวนโครงการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558

โครงการฯ ได้จัดตั้งเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและประชาสังคมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ 8 จังหวัด ซึ่งมุ่งเน้นให้ภาคประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจและสร้างความร่วมมือระหว่างภาคประชาชน เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนท้องถิ่น

1.3 การทบทวนผลการศึกษาปี พ.ศ. 2558-2559

ในช่วงปี พ.ศ. 2559 มีการขยายขอบเขตการทำงาน โดยการลงรายละเอียดการเก็บข้อมูล ขยายพื้นที่เก็บข้อมูล และเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยคาดหวังว่าภาคประชาสังคม จะเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งในเชิงสังคมและเชิงการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์แม่น้ำโขง เริ่มสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการ มีการทบทวนข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อวางแผนการดำเนินงาน โครงการ และมีการใช้เกณฑ์การประเมินพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงที่เกี่ยวกับประเด็นผลกระทบ ข้ามพรมแดน ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง โดยแบ่งระดับ ความรุนแรง แบ่งระดับโอกาส และเกณฑ์การพิจารณาพื้นที่ที่มีแนวโน้มความเสี่ยงแต่ละด้าน โดยกำหนดเกณฑ์ความเสี่ยงเฉพาะพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากเขื่อนไซยะบุรี ผลจากแบบจำลอง คณิตศาสตร์ พบว่าในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จัดอยู่ระดับพื้นที่ที่มีแนวโน้มความเสี่ยงน้อย (ระดับ 2) ส่วนจังหวัด เลย และหนองคาย จัดอยู่ในระดับพื้นที่ที่มีแนวโน้มความเสี่ยงสูง (ระดับ 4) ผลจำลองของ 3 จังหวัด พบว่า ระดับน้ำเฉลี่ยในแม่น้ำโขงสายประธานช่วงฤดูแล้ง จะเพิ่มขึ้นประมาณ 0.5-1.1 เมตร ขณะที่ในช่วงฤดูฝน จะลดลง 0.4-1.03 เมตร ส่งผลกระทบต่ออัตราการไหล และความเร็วของน้ำ ในพื้นที่จังหวัดเลย และ จังหวัดหนองคาย ในฤดูแล้งลดลง และฤดูฝนเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย พื้นที่ตำบลที่มีอัตราการกัดเซาะมากกว่า 3.7 เมตรต่อปี พบในอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จัดว่าอยู่ในระดับพื้นที่ที่มีแนวโน้มความเสี่ยงสูง ส่วนพื้นที่ที่มี การทับถมตะกอนมากกว่า 2.69 เมตรต่อปี ได้แก่ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และอำเภอท่าบ่อ และอำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย ในปีนี้ยังมีการสำรวจข้อมูลด้านประมงและความหลากหลายทางชีวภาพ ของปลา เพื่อใช้เป็นข้อบ่งชี้ข้อมูลด้านประมงและนิเวศวิทยา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบแผนข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน

1.4 การทบทวนผลการศึกษาปี พ.ศ. 2560

ในช่วงปี พ.ศ. 2560-2561 มีการปรับวิธีการวิจัยที่มีความชัดเจนในการทำงานมากขึ้น ทำให้ มีข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมที่มีความละเอียดและค่อนข้างสมบูรณ์ พร้อมกันนี้ยังได้เริ่ม มีการประเมินความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่ศึกษา 8 จังหวัดริมแม่น้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ 15 กิโลเมตร จากริมฝั่งแม่น้ำโขงและเริ่มทำต้นแบบด้วยการใช้เทคโนโลยีและเชื่อมต่อกับ เว็บไซต์หลักของคณะกรรมการแม่น้ำโขงแห่งชาติไทย เพื่อการตรวจสอบข้อมูลและเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง มีการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มาตรการลดและบรรเทาผลกระทบ มาตรการปรับตัวต่อผลกระทบและ ความเสี่ยงของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงสูง ผลการประเมินที่ควรเฝ้าระวัง เป็นพิเศษ คือ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงด้านระดับน้ำ อัตราการไหล การพังทลายของตลิ่ง และการสะสมตะกอน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่ มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงด้านระดับน้ำ อัตราการไหล ประมง และการบริการระบบนิเวศ ด้านคุณภาพน้ำ ยังไม่สามารถระบุเจาะจงในรายอำเภอได้ น้ำในแม่น้ำโขงบริเวณจังหวัดที่อยู่ตอนบนมีโอกาสที่จะมีปริมาณ สารอาหาร (ไนเตรท) สูงใกล้กับค่ามาตรฐาน หรือเกินค่ามาตรฐานในช่วงเดือนมิถุนายน-กันยายน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ามีโอกาสจะได้รับผลกระทบมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ มีการสร้างการมีส่วนร่วม

ของประชาชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัว โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนจากภาคประชาชนถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง เสนอให้มีการนำข้อมูลผลการศึกษาของโครงการส่งกลับไปสู่ระดับชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัด เสนอให้ภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและติดตามตรวจสอบผลกระทบที่เกิดขึ้นร่วมกันในรูปแบบของเอกสารทางวิชาการ ที่ภาคประชาชนสามารถใช้เป็นเอกสารอ้างอิงและเป็นข้อมูลชี้แจงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นได้

1.5 การทบทวนผลการศึกษาในปี พ.ศ. 2561

การศึกษาในปี 2561 นี้ มีการปรับปรุงเพิ่มเติมเครื่องมือที่นำมาใช้การศึกษาในด้านประมง คุณภาพน้ำและการบริการระบบนิเวศ และทบทวนเกณฑ์การกำหนดพื้นที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงในบางประเด็น และมีการปรับปรุงฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ตั้งแต่การเก็บข้อมูล การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การติดตามเฝ้าระวัง การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 8 จังหวัด จำนวน 2 ครั้ง จำนวน 60 คนต่อครั้ง ประเมินผลกระทบ 2 ด้าน คือด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้นำแนวทางการติดตามผลกระทบด้านสังคมและการวิเคราะห์ความเปราะบาง (SIMVA) มาใช้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง แต่จะมีการปรับปรุงแบบสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่จะสามารถนำมาประเมินเรื่องการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะแบ่งมาตรการออกเป็น 4 เรื่อง ดังนี้

1) มาตรการการลดและบรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Mitigation measures)

จากการพัฒนาเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน ที่ไม่อยู่ในอำนาจอธิปไตยของประเทศ ส่งผลกระทบสิ่งแวดล้อมและความเสี่ยงข้ามพรมแดน ดังนั้น การกำหนดมาตรการดังกล่าว ได้เริ่มกระบวนการที่สามารถดำเนินงานได้เองในระดับประเทศ และเพิ่มกิจกรรมในการประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน จนไปถึงการบูรณาการการดำเนินงานกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในระดับประเทศ จังหวัด และท้องถิ่น ตั้งแต่การริเริ่มปฏิบัติฝ่ายเดียวก่อน (Unilateral action) โดยประเทศใดประเทศหนึ่ง เพื่อลดและบรรเทาผลกระทบข้ามพรมแดนที่มีความเร่งด่วน และอย่างรอบคอบด้วยข้อมูล เชิงประจักษ์ด้านวิทยาศาสตร์ ดังเช่นในการศึกษานี้ แล้วเพิ่มระดับเป็นการประสานงาน (Coordination) ให้ประเทศเพื่อนบ้านรับทราบและตระหนักถึงปัญหาผลกระทบที่ประเทศไทยกำลังเผชิญและทำทลาย นำไปสู่ระดับความร่วมมือ (Cooperation) แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ทำความเข้าใจ และร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยมาตรการร่วมกัน จนในที่สุดเกิดการปฏิบัติร่วมกัน (Joint action) มาตรการดังกล่าว ประกอบด้วย การหลีกเลี่ยง การลดและบรรเทา และการชดเชยความเสียหาย ต้องมีการกำหนดเป็นแผนงานกิจกรรม ที่เพิ่มระดับความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านของกลุ่มน้ำโขง ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและนำไปสู่การบูรณาการความร่วมมือในการดำเนินงานตามมาตรการทั้งสามแนวทาง

2) มาตรการการวางแผนเพื่อการแก้ไขปัญหาต่อผลกระทบและความเสี่ยง (Adaptation measures) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยงสูง บางส่วนได้รับผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือรับสัมผัส (Exposure) ความเสี่ยงแล้วใน 5 ปีที่ผ่านมา จากผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนด้านต่าง ๆ บางส่วนมีความอ่อนไหวต่อผลกระทบฯ (Sensitivity) และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไป โดยประชาชนบางส่วนได้จัดการปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงต่อผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว แต่มีบางส่วนที่ความสามารถในการแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอ ต้องการมาตรการการแก้ไขปัญหาสนับสนุนช่วยเหลือ ดังนี้

- การแก้ไขปัญหาโดยใช้ฐานของชุมชน (Community-based adaptation)
- การแก้ไขปัญหาโดยใช้ฐานระบบนิเวศ (Ecosystem-based adaptation)

3) มาตรการเชิงนโยบาย (Policy-driven measure)

เนื่องจากพัฒนาโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธานอาจนำไปสู่ผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน จึงดำเนินงานศึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่มติคณะกรรมการแม่น้ำโขงแห่งชาติไทยในการประชุมครั้งที่ 1/2556 เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2556 เพื่อนำไปสู่แนวทางการหลีกเลี่ยง ลดและบรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง และมีบทบาทในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

(1) การใช้ความรู้ข้อมูลจากผลการศึกษาในการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่เสี่ยง โดยส่งเสริมการเข้าถึงฐานข้อมูลที่ต้องการและเชื่อถือได้ เพื่อแก้ปัญหาคความเข้าใจผิด คลายความกังวล และสงสัยในความไม่แน่นอน สร้างความมั่นใจในการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

(2) การเผยแพร่ สร้างความเข้าใจและการยอมรับของผลการศึกษาแก่ประเทศลุ่มน้ำโขงให้เกิดความเข้าใจและการเคารพในเขตอธิปไตยเหนือแม่น้ำโขงในส่วนของประเทศไทย ที่ได้รับผลกระทบข้ามพรมแดนแล้วบางส่วน โดยมีเวทีการหารือและเจรจาแบบทวิภาคีและพหุภาคี เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือในมาตรการหลีกเลี่ยง ลดและบรรเทา ตลอดจนการเยียวยาและการวางแผนแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

(3) การศึกษาเพิ่มเติมความรู้ ติดตามการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อไป โดยเริ่มกระจายความร่วมมือและความรับผิดชอบให้แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในส่วนกลาง จังหวัด และท้องถิ่น

(4) การส่งเสริมสนับสนุนประชาชนในพื้นที่เสี่ยงสูง สร้างขีดความสามารถ เพื่อใช้มาตรการการวางแผนแก้ไขปัญหา และมาตรการการลดและบรรเทาผลกระทบ โดยการสนับสนุนของหน่วยงานราชการที่มีภารกิจเกี่ยวข้องโดยตรง

4) มาตรการติดตามและเฝ้าระวังสำหรับภาคประชาชนที่อยู่ในระดับพื้นที่เสี่ยง

โครงการจะนำเสนอมาตรการติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง โดยเน้นให้เกิดการสร้างกลไกและเครือข่ายการติดตามตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม และสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง หลังจากโครงการได้ดำเนินการเก็บและสำรวจข้อมูลครบทุกด้านแล้ว โครงการจะดำเนินการทบทวน ปรับปรุงและเพิ่มเติมมาตรการลดและบรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน และแผนการแก้ไขปัญหาของภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับ

ความเสี่ยงที่ได้นำเสนอไว้ในการศึกษาปีที่ผ่านมา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายของประเทศไทยในปัจจุบันมากที่สุด

2. ผลการศึกษาในปี พ.ศ. 2562

การศึกษาปี พ.ศ. 2562 นี้ โครงการฯ ได้ดำเนินการศึกษาทบทวนข้อมูลที่ผ่านมา และทำการศึกษาและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการจัดเวทีชุมชน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนาแบบกลุ่มจากตัวแทนเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ศึกษารวมถึงการให้น้ำหนักกับศึกษาผลกระทบโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสังคม และการบริการของระบบนิเวศครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัดริมแม่น้ำโขง โดยเน้นศึกษาในพื้นที่นำร่องจังหวัดละ 1 พื้นที่ รวมเป็น 8 พื้นที่นำร่องของภาคประชาสังคมในพื้นที่ 8 จังหวัด เพื่อประเมินความเปราะบางของชุมชน โดยใช้การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยเครื่องมือ SIMVA จากคู่มือ Guideline for Social Impact Monitoring and Vulnerability Assessment 2018 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 5 ด้าน ประกอบด้วย

- 1) การเปลี่ยนแปลงแม่น้ำโขง
- 2) รูปแบบการดำรงชีวิตของประชาชนริมฝั่งแม่น้ำโขง
- 3) ความเปราะบางของประชาชนริมฝั่งแม่น้ำโขง
- 4) การปรับตัวของประชาชนริมฝั่งแม่น้ำโขง
- 5) ข้อเสนอแนะจากกลุ่มเป้าหมาย โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

- (1) กลุ่มหัวหน้าครัวเรือน ที่สามารถสะท้อนผลกระทบและสถานการณ์ระดับครัวเรือนได้อย่างดี
- (2) กลุ่มผู้นำชุมชน ที่สามารถสะท้อนข้อมูลชุมชนและการปรับตัวในระดับชุมชนได้อย่างดี และ
- (3) กลุ่มเครือข่ายภาคประชาชน ที่ทำงานในประเด็นลุ่มน้ำโขงมาอย่างยาวนาน และสามารถสะท้อนการทำงานในระดับภูมิภาคได้เป็นอย่างดี

วิธีการใช้เครื่องมือ SIMVA ได้มีการนำระบบ Google Form เข้ามาใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้รับความร่วมมือของภาคประชาชนเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม พบว่าเครื่องมือ SIMVA ที่ถูกใช้งานในโครงการที่ผ่านมาไม่สอดคล้องกับความเหมาะสมของสถานการณ์ และความเป็นไปในปัจจุบัน เนื่องด้วยสถานการณ์ของแม่น้ำโขงมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติด้านกายภาพ ชีวภาพและผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ดังนั้นควรมีการพัฒนาเครื่องมือ SIMVA และปรับปรุงให้เข้ากับวัตถุประสงค์การวิจัยและบริบทของพื้นที่ผลของการศึกษาในปีนี้ ทำให้ทุกชุมชนมีแผนในการรับมือและปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ โดยประโยชน์ที่ได้รับประกอบด้วย

- 1) ได้พื้นที่ต้นแบบในการวางแผนมาตรการการแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการกำหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ ระดับความเสี่ยง ความเข้มแข็งและองค์ประกอบที่หลากหลายของเครือข่าย การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และองค์ความรู้และความเป็นไปได้ในการขยายผล

ซึ่งในปี พ.ศ. 2562 ได้คัดเลือกพื้นที่อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่นำร่องในการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ

2) ชุมชนและภาคประชาสังคม มีความรู้ความเข้าใจและความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงต่อการเปลี่ยนเชิงกายภาพและเชิงชีวภาพ ได้แก่ ระบบการไหลของน้ำในแม่น้ำโขง ความผันผวนของระดับน้ำของแม่น้ำโขงสายประธาน การตกตะกอน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศริมฝั่งแม่น้ำโขง

3) เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนที่มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น อันนำมาสู่การสร้างการมีส่วนร่วม การประสานภาคีเครือข่ายเพื่อใช้ในการติดตามผลกระทบจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธานและกลไกระดับท้องถิ่นและจังหวัด ในการประสานงานระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม

การวิเคราะห์แผนงานมาตรการระดับเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของทั้ง 8 จังหวัดริมแม่น้ำโขง เป็นแผนงานมาตรการที่ได้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการในโครงการปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 รวมไปถึงการพิจารณาความคิดเห็นและข้อเสนอของประชาชนที่ได้รับระหว่างการจัดประชุมนำเสนอผลการศึกษาให้แก่ประชาชนในพื้นที่ทั้ง 8 จังหวัดริมแม่น้ำโขง และข้อมูลจากผลการศึกษาด้านการให้บริการระบบนิเวศ และด้านเศรษฐกิจและสังคม มาพิจารณาร่วมด้วย เพื่อให้ได้มาตรการฯ ที่สอดคล้อง รวมถึงความเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันให้มากที่สุดและทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมาตรการต่าง ๆ ที่ออกมาในแต่ละพื้นที่มีการสะท้อนความต้องการเชิงพื้นที่ทั้งที่มีความสอดคล้องและแตกต่างกันออกไปรวมทั้งสิ้น 30 แผนงาน สามารถทำการวิเคราะห์และแบ่งกลุ่มตามวัตถุประสงค์ของแผนงานออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1) แผนงาน/มาตรการจัดการความรู้ สร้างความตระหนักต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางการปรับตัวและแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของข้อมูลและการใช้ข้อมูลเพื่อแสวงหาทางออกหรือบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น ตลอดจนพัฒนาระบบข้อมูลระบบการเตือนภัย

2) แผนงาน/มาตรการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางของพื้นที่ริมแม่น้ำโขง เช่น การจัดตั้งกองทุนฟื้นฟู ชดเชย เยียวยา การฟื้นฟูอาชีพ การสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพ หรือ การลดต้นทุนการผลิตในการเพาะปลูกเกษตรริมน้ำโขง

3) แผนงาน/มาตรการสร้างการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศริมแม่น้ำโขง พัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ริมแม่น้ำโขง

4) แผนงาน/มาตรการ เสริมสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายลุ่มแม่น้ำโขง มีกระบวนการบูรณาการแผนการทำงานร่วมกันและสร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

5) แผนงาน/มาตรการ ทบทวนพัฒนากฎหมาย ระเบียบทั้งในและระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง

โดยภายใต้ 5 แผนงานดังกล่าว มีความแตกต่างและลักษณะเฉพาะทางระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ โดยพบว่าแผนงานหรือมาตรการในพื้นที่ศึกษาทั้ง 8 พื้นที่ มีแผนงานที่แสดงออก ถึงความต้องการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อสถานการณ์แม่น้ำโขง และกระบวนการมีส่วนร่วม และเมื่อพิจารณาจำแนกพื้นที่ออกเป็น

- 1) กลุ่มพื้นที่แม่น้ำโขงตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย
- 2) กลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดบึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร และ
- 3) กลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดอำนาจเจริญ และอุบลราชธานี

พบว่า แต่ละกลุ่มพื้นที่ มีแผนงานและเป้าหมายในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงเชิงสถานการณ์ของกลุ่มแม่น้ำโขงที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มพื้นที่แม่น้ำโขงตอนบน และตอนกลาง มีความสนใจและทำการจัดทำแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา ระบบนิเวศ และเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และอาจได้รับผลกระทบน้อยกว่าท้ายน้ำ ในขณะที่กลุ่มพื้นที่แม่น้ำโขงตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบมากกว่าพื้นที่แม่น้ำโขงตอนบน ยังต้องการการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อสถานการณ์แม่น้ำโขง และกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในแง่ของข้อมูล ข่าวสารและการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ในด้านการรับรู้และเข้าใจสถานการณ์พบว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงที่สอดคล้องกัน ครอบคลุมทั้งเรื่องการไหลของกระแส น้ำ กิจกรรมการตัดทราย และการปล่อยน้ำจากเขื่อน เป็นต้น อย่างไรก็ตามสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงนี้ เครือข่ายภาคประชาชน ส่วนใหญ่เห็นว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเกิดจากการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงสายประธาน ในขณะที่กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงแม่น้ำโขงเกิด จากการไหลของกระแสน้ำที่ไม่เป็นธรรมชาติ ในด้านระบบการเตือนภัย หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ต้องการให้ มีระบบการเตือนภัยผ่านสื่อเสียงตามสาย จากกรณีดังกล่าวมาข้างต้น สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ จึงมีแนวทางให้ภาคประชาสังคมได้ดำเนินการตามแผนงานมาตรการระดับเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งของทั้ง 8 จังหวัดริมแม่น้ำโขง และจัดกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับข้อสรุปของผลการศึกษาในปี 2562 จึงเกิดเป็นข้อเสนอแนะเชิงแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมและมาตรการและนโยบายในการแก้ปัญหา ผลกระทบข้ามพรมแดน

ข้อเสนอแนะเชิงแผนงาน โครงการ มาตรการและนโยบายที่เกิดขึ้นในปี 2562 นี้ ได้มีการบูรณาการ ทั้งในเรื่องประเด็นปัญหาและภาคีที่เกี่ยวข้อง พิจารณาโอกาสใหม่ที่จะเกิดขึ้น และการผนวกเทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในแผนนี้ โดยจะต้องระบุช่วงระยะของแผน (Phasing) ประเภทของมาตรการ (Measures type) และภาคีที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) แผนงานการจัดการกับผลกระทบสิ่งแวดล้อม การสร้างเครือข่ายและการศึกษาวิจัย

1.1) แผนงานการจัดการสาธารณสุขกลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการลดและบรรเทา (Minimization/ Mitigation measures) ครอบคลุมประเด็นการจัดการฐานข้อมูล การสร้างระบบเตือนภัย และการเผยแพร่

สู่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ กรมทรัพยากรน้ำ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และกรมอุตุนิยมวิทยา

1.2) กองทุนและการเยียวยา เป็นมาตรการชดเชย (Compensation measure) ครอบคลุมเนื้อหาเรื่องการจัดตั้งกองทุน ระเบียบกองทุน และขั้นตอนหรือกลไกการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

1.3) แผนงานการสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายความร่วมมือลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการลดและบรรเทา (Minimization measures) ครอบคลุมประเด็นการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย การจัดทำฐานข้อมูลร่วมกัน กำหนดกฎหมายและข้อตกลงร่วมกัน ทั้งเครือข่ายระดับพื้นที่ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และคณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission : MRC)

1.4) แผนงานศึกษาวิจัยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการลดและบรรเทา (Minimization measures) ครอบคลุมประเด็นศึกษาวิจัยในเรื่องสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในแม่น้ำโขง การจัดทำแผนเพื่อพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง รวมไปถึงทำการประเมินผลแผนที่ทำการพัฒนา และการถ่ายทอดองค์ความรู้เครือข่ายและประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ โดยร่วมมือกับหน่วยปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง

2) แผนงานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการช่วยเหลือกลุ่มประชาชนผู้มีความเปราะบาง

มีลักษณะเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการช่วยเหลือกลุ่มประชาชนผู้มีความเปราะบางและได้รับผลกระทบให้สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย

2.1) แผนงานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการปรับตัว (Adaptation measures) ครอบคลุมประเด็นการสะสมของตะกอน การพังทลายของตลิ่ง เกาะแก่งและชายหาดเปลี่ยนแปลง น้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำขึ้นลงผิดปกติ คุณภาพน้ำและการปนเปื้อน และการเปลี่ยนแปลงด้านชีวภาพ มีลักษณะเป็นการศึกษาวิจัยสถานการณ์ในปัจจุบันและนำเสนอแผนและแนวทางในการแก้ปัญหา ไปจนถึงการดำเนินการในพื้นที่ หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2) แผนงานการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการปรับตัว (Adaptation measures) ครอบคลุมการศึกษาวินิจฉัยในเรื่องต้นทุนทางวัฒนธรรมประเพณี โอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน และการถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมาย หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และสถาบันอุดมศึกษา

2.3) แผนงานการทำประมงในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการปรับตัว (Adaptation measures) ครอบคลุมเรื่องการศึกษาวินิจฉัยสถานการณ์การทำประมงในปัจจุบัน โอกาสในการพัฒนา นำไปสู่การจัดทำแผนการทำประมงพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และการเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย และการประเมินผลของการดำเนินงานไปตามแผนการทำประมง หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.4) แผนงานการทำเกษตรกรรมและเกษตรริมฝั่งในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง เป็นมาตรการปรับตัว (Adaptation measures) ครอบคลุมเรื่องการศึกษาวิจัยสถานการณ์การทำเกษตรกรรมในปัจจุบัน

โอกาสในการพัฒนา นำไปสู่การจัดทำแผนการทำเกษตรกรรมพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และการเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

3) แผนงานการก่อสร้าง จัดทำโครงสร้างพื้นฐาน

มีลักษณะเกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง จัดทำโครงสร้างพื้นฐาน ใช้งบประมาณลงทุนสูง มีรูปแบบเป็นมาตรการการปรับตัว (Adaptation measures) ประกอบด้วย แผนงานการก่อสร้างเพื่อบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงรวมถึงการพัฒนาแหล่งน้ำทดแทน เป็นมาตรการปรับตัว (Adaptation measures) ครอบคลุมเรื่องการศึกษาวิจัยสถานการณ์การบริหารจัดการน้ำในปัจจุบัน นำไปสู่การจัดทำแผนหรือแนวทางในการพัฒนา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง การจัดหาแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค และการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแผน หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ดังนั้น ในการศึกษาในปี 2562 จึงได้กำหนดแผนงาน มาตรการ โครงการหรือกิจกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการลดและบรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน จากประเด็นข้อค้นพบจากการศึกษา เพื่อนำไปสู่แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม พร้อมทั้งกำหนดลักษณะโครงการเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1) โครงการระยะเร่งด่วน (พ.ศ. 2564 - 2565)
- 2) โครงการระยะกลาง (พ.ศ. 2566 - 2568)
- 3) โครงการระยะยาว (พ.ศ. 2569 - 2573)

ทั้งนี้ การจัดแผนงานแต่ละโครงการขึ้นอยู่กับการบูรณาการสถานการณ์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนที่เกิดขึ้นและนโยบายของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. แผนการดำเนินงานศึกษาในปี พ.ศ. 2563

การดำเนินงานโครงการศึกษาผลกระทบและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน ในช่วง 5 ปีแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2561 ได้มีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และเศรษฐกิจและสังคม พบว่าในแต่ละช่วงปีที่ทำการศึกษามีการเพิ่มระดับการเก็บข้อมูลทั้งในเชิงจำนวนปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาพื้นที่มีแนวโน้มได้รับความเสี่ยง (Potential risk area) ในประเด็นข้ามพรมแดนด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถขยายขอบเขตการศึกษาและติดตามประเมินผลกระทบข้ามพรมแดน และขยายกรอบแนวคิดในการศึกษาแผนดำเนินการ ในช่วงการดำเนินการโครงการในช่วง 5 ปีที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2566 เพื่อเป็นการกำหนดดัชนีด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลกระทบข้ามพรมแดน เพื่อเป็นกรอบพัฒนาฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง โดยการสำรวจและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและ/หรือทุติยภูมิ สำหรับการศึกษผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน 2 ด้าน คือ ผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากรายงานการศึกษาของคณะกรรมการแม่น้ำโขง จึงควรทำการวิเคราะห์ผลกระทบข้ามพรมแดนที่มีโอกาสเกิดขึ้นในประเทศไทย จากการพัฒนาโครงการไฟฟ้าพลังน้ำ การวิเคราะห์และประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบข้ามพรมแดน ดังนี้

1) ด้านกายภาพ โดยทำการวิเคราะห์และประเมินในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย

- การศึกษาผลกระทบด้านระดับน้ำ และอัตราการไหลของน้ำ
- การศึกษาผลกระทบด้านการพังทลายของตลิ่ง
- การศึกษาผลกระทบด้านการสะสมตะกอน
- การศึกษาผลกระทบด้านคุณภาพน้ำ

2) ด้านชีวภาพ โดยทำการวิเคราะห์และประเมินในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- การศึกษาผลกระทบด้านประมง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและนิเวศทางน้ำ
- ผลกระทบด้านเกษตรกรรมฝั่ง

3.2 ด้านเศรษฐกิจและสังคม

เป็นการศึกษาที่ดำเนินการเก็บข้อมูลผลกระทบที่เชื่อมโยงต่อการประเมินด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลการให้บริการด้านระบบนิเวศ โดยยังคงใช้เครื่องมือการประเมินผลกระทบด้านสังคมและการวิเคราะห์ความเปราะบาง (SIMVA) มาใช้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง แต่จะมีการปรับปรุงแบบสอบถามและวิธีการเก็บตัวอย่างให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสามารถประเมินมูลค่าการใช้ผลประโยชน์จากแม่น้ำโขงที่มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและความเสียหายทางเศรษฐกิจได้ โดยทำการวิเคราะห์และประเมินในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- การเกษตรริมฝั่งและประมง (Riverbank plantation and fisheries harvest)
- การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ
- การท่องเที่ยว
- การใช้ประโยชน์ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต

โดยนำข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน เพื่อยกระดับมาตรการการลดผลกระทบและการกำหนดพื้นที่เสี่ยงในการติดตามประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายประธาน และนำผลการประเมินมาประกอบในการเสนอหลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่เสี่ยงที่ได้รับผลกระทบในระดับต่าง ๆ โดยสามารถพิจารณาจากดัชนีด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ที่ใช้ในการติดตามผลกระทบข้ามพรมแดนที่ได้ทำการศึกษาต่อเนื่องมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2557-2562 และมีการปรับปรุงฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง สามารถใช้ในการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบข้ามพรมแดน เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยน

และแบ่งปันข้อมูลให้กับประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้และประชาสัมพันธ์ ข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษาต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงควรจัดให้มีการบูรณาการประเด็นปัญหาและภาคี ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบมาตรการในการเยียวยาและบรรเทาปัญหา ร่วมกับการพิจารณาหาโอกาสใหม่ ที่จะเกิดขึ้น และการผนวกเทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ในการพัฒนากลุ่มน้ำโขงทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านต่อไป

QR CODE

